BENÄMNING	Teknikbyggnad Långholmen
KOMMUN	Stockholm
FASTIGHET	Långholmen
ADRESS	Långholmen
ER REF	Lars Johansson, Heleneborgs båtklubb
DATUM	2025-03-11

Långholmen teknikbyggnad - antikvariskt utlåtande

INLEDNING

På uppdrag av Heleneborgs båtklubb har AIX Arkitekter AB tagit fram det här antikvariska utlåtandet avseende förslag till teknikbyggnad på Långholmen. I uppdraget har ingått att utvärdera och vid behov komplettera *Konsekvensanalys kulturmiljö TUB Älvsjö Teknikbyggnad Långholmen*, framtagen av SWECO på uppdrag av FUT (Förvaltning för utbyggnad tunnelbana) och daterad 2024-08-16. Till övrigt underlag hör:

-Teknikbyggnad Långholmen. FUT 7 Tunnelbana till Älvsjö. Utvärdering placering. Sammanfattning av expertutvärderingar. Region Stockholm. 2024-09-09

-Tunnelbana till Älvsjö: Sammanställning och bemötande av inkomna synpunkter i samrådsprocessen. Region Stockholm. 2024-11-22

-Långholmen: Ön idag, stads- och landskapsbild. SWECO. 2024-05-28

-Heleneborgs båtklubbs kulturhistoriska betydelse, brev från Statens maritima och transporthistoriska museer. 2025-02-14

-Det rörliga kulturarvet: Del 1. Heleneborgs båtklubb, utdrag ur K-blogg/Riksantikvarieämbetet, publicerat 2020-06-12

BAKGRUND

För utbyggnad av tunnelbana mellan Fridhemsplan och Älvsjö (TUB Älvsjö) behövs en ny teknikbyggnad på eller i anslutning till Långholmen. Teknikbyggnaden föreslås placeras ovan mark med delar under mark, med en byggnadsarea om ca 160 kvadratmeter. Fyra alternativa placeringar har prövats:

A: Placering i närheten av entrén till Långholmen, söder om bollplanen

B: Placering på befintlig båtuppställningsplats/husvagnsparkering

C: Placering i äldre parkmiljö norr om båtuppställningsplatsen

D: Placering vid Pålsundsparken på Södermalm

Fyra alternativa placeringar har prövats efter Heleneborgs båtklubbs yttrande i samrådsskedet. I konsekvensanalysen för kulturmiljön presenterad i samrådsredogörelsen (SWECO 2024-08-16) görs följande bedömning av de olika placeringarna:

A: Alternativet bedöms, med hänsyn till höga kulturmiljövärden och det exponerade läget, som mindre lämpligt för fortsatt utredning. En ny volym bedöms bryta med platsens befintliga värden och karaktär.

B: Alternativ B bedöms vara möjligt med hänsyn till platsens höga kulturmiljövärden och utifrån platsens relativt tåliga miljö. Heleneborgs båtklubb förfogar över båtuppsställningsplatsen vid

angiven yta för alternativ B men ianspråktagande av marken bedöms inte påverka kulturmiljön som helhet.

C: Alternativ C bedöms som mindre lämpligt med hänsyn till platsens höga kulturvärden samt utifrån att karaktärsdragen och kulturmiljön utgörs av grönska och äldre parklandskap.

D: Alternativ D bedöms som mindre lämpligt med hänsyn till platsens höga kulturmiljövärden. Miljön utgörs av sammanhållen äldre bebyggelse invid natur med äldre grönska och vattenrummet som avgränsar mot norr. Ett modernt tillägg bedöms bryta med platsens äldre karaktär och en placering i exponerat läge invid vägen och vattenrummet bedöms inte samspela med befintliga kulturvärden.

Sammanfattningsvis bedöms placeringsalternativ A, C och D som mindre lämpliga med hänsyn till platsernas höga kulturvärden och karaktärsdrag, medan alternativ B bedöms som en möjlig plats för placering av den nya teknikbyggnaden.

UTLÅTANDE

I konsekvensanalysen pekas ”Varvsverksamhet och koppling till båtlivet vid bl.a. Mälarvarvet och Heleneborgs båtklubb” ut som ett av områdets värdebärande karaktärsdrag. Konsekvens-analysens förordande av placeringsalternativ B utgår från premissen att den unika kulturmiljö som Heleneborgs båtklubb representerar inte påverkas som helhet av den nya byggnaden. Den beskrivning av Pålsundet som återfinns i konsekvensanalysens nulägesbeskrivning ”ett stort antal äldre träbåtar vilket ger en karakteristisk vy längs vattnet” bedöms med detta synsätt som ohotad av byggplanerna.

Undertecknade gör bedömningen att konsekvensanalysen behöver kompletteras med ett perspektiv som lägger lika stort fokus på båtklubbens verksamhet som en levande maritim kulturmiljö, som på kulturmiljöns permanent fysiska uttryck i form av äldre byggnader och grönstrukturer. Att den hårdgjorda yta där teknikbyggnaden föreslås placeras är en relativt tålig miljö, som konstateras i konsekvensbeskrivningen, stämmer inte om verksamhetens behov tas med i bedömningen. Tvärtom bedömer Heleneborgs båtklubb själva den förordade placeringen som ”potentiellt ödesdiger för att upprätthålla de aktiviteter som idag bedrivs på platsen.” Vid en värdering av de olika placeringsalternativens inverkan på kulturmiljön behöver bebyggelsens och parkmiljöns kulturhistoriska värden (uttryckt bland annat genom Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering) vägas mot värdet av det maritima kulturavet. Sjöhistoriska museet beskriver detta värde på följande sätt ”denna i högsta grad levande kulturmiljö är en förbisedd och ibland bortglömd anläggning av mycket stor betydelse för vårt gemensamma maritima kulturarv.” Även Riksantikvarieämbetet, genom utredarna för det rörliga kulturarvet Maria Adolfsson och Måns Pedersen, har beskrivit Heleneborgs båtklubb som en ”unik miljö” och ”lite som ett flytande museum”.

Vid sidan om den bristande hänsynen till det maritima kulturarvet bedömer undertecknade också att placeringsalternativ B är mer problematiskt än vad som framkommer av konsekvensanalysen. En genomgång av historiskt kartmaterial (se bilaga) visar att platsen inte har varit bebyggd tidigare och med den tänkta placeringen skär byggnaden på ett olyckligt sätt av det landskapsrum som sträcker sig från Västerbrons naturstensfundament och hela vägen ner mot Pålsundet. Placeringen riskerar också, beroende på teknikbyggnadens höjd, att skära av en siktlinje mot bebyggelsen på andra sidan kanalen, främst ett bostadshus från 1866 (Lorensberg 1) som utgör ett karakteristiskt inslag på Södermalm med sin friliggande placering nedanför stenstadskvarteren från 1920- och 1930-talen.

Avslutningsvis kan konstateras att alla placeringsalternativen (A-D) får negativa konsekvenser för områdets kulturvärden. Det alternativ som undertecknade anser borde vara föremål för en förnyad bedömning är alternativ D. Området på Södermalm har, precis som det konstateras i

konsekvensanalysen, höga kulturmiljövärden och utgör en sammanhållen helhet av äldre bebyggelse och äldre grönstrukturer i anslutning till vattenrummet. Den byggnad som sannolikt behöver rivas för att frigöra plats för teknikbyggnaden är dock sentida (oklassad) och bedöms ha ringa värde. En placering här skulle riskera att påverka det intilliggande äldre bostadshuset (grönklassad) och äldre trädbestånd. Det sistnämnda huset utgör dock inte ett blickfång i området, till skillnad från det tidigare nämnda bostadshuset (Lorensberg 1). Det kan också tilläggas att inom området finns redan en etablerad bebyggelsestruktur med byggnader som ligger med långsidan utmed Söder Mälarstrand och Pålsundskanalen. Detta att jämföra med placeringsalternativ B, som inte tidigare har varit bebyggt. I konsekvensanalysens konstateras att ”ett modernt tillägg bedöms bryta med platsens äldre karaktär och en placering i exponerat läge invid vägen och vattenrummet bedöms inte samspela med befintliga kulturvärden.” Men risken att teknikbyggnaden upplevs som ett modernt tillägg gäller, som undertecknade bedömer det, alla placeringsalternativ och borde kunna avhjälpas med en gestaltning som i största möjliga mån anpassar byggnaden till sin omgivning.

Bilaga: Sammanställning av historiska kartor och fotografier

Stockholm, datum som ovan

Johan Rittsél

Byggnadsantikvarie, certifierad sakkunnig kulturvärden K
AIX Arkitekter AB
Hudiksvallsgatan 8, S 113 30 Stockholm
Tel: +46 8 690 29 00 +46 8 690 29 97 SMS: +46 730 23 30 09
www.aix.se

Johan Örn, *certifierad sakkunnig kulturvärden K*
Byggnadsantikvarie
AIX Arkitekter AB
Hudiksvallsgatan 8, S 113 30 Stockholm
Tel: +46 8 690 29 00 +46 8 595 002 11 SMS: +46 72 402 52 11
www.aix.se

Sammanställning av historiska kartor. Källa: Stockholms stadsmuseum.

1751

1828

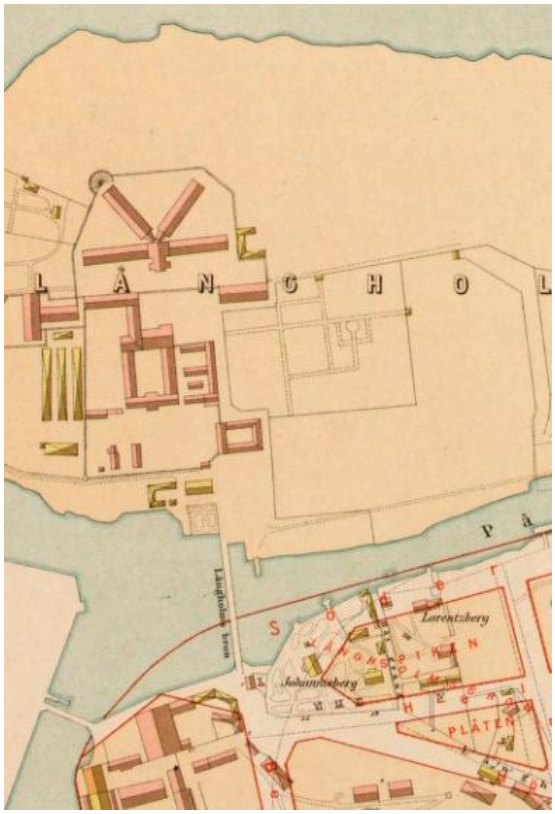

1885

1940

Ortofoto som visar siktlinje mellan Västerbrons angöring av Långholmen, Pålsundet och Lorensberg.

Historiskt foto av Pålsundet med bebyggelsen på Södermalm i fonden. Källa: Alamy.

Historiskt foto av Pålsundet och Södermalm. Källa: Stockholms stadsmuseum.

Foto av nuläge, till höger i bilden syns läget för placeringsalternativ D. Foto: AIX